

УДК 159.923.2

DOI: 10.31732/2663-2209-2024-74-317-322

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Олеся Товстуха¹, Ольга Чумак²

¹Кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Лубни, Україна, e-mail: aleksa.lnu@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7998-1208>

²Асистент кафедри психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Лубни, Україна, e-mail: chumakolya2017@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6302-848X>

RESEARCH ON SELF-ACTUALISATION OF HIGHER EDUCATION STUDENTS: GENDER ASPECT

Olesia Tovstukha¹, Olha Chumak²

¹Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology, Luhansk Taras Shevchenko National University, Lubny, Ukraine, e-mail: aleksa.lnu@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7998-1208>

²Assistant of the Department of Psychology, State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University», Lubny, Ukraine, e-mail: chumakolya2017@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6302-848X>

Анотація. У статті представлені результати емпіричного дослідження психологічних особливостей самоактуалізації особистості здобувачів вищої освіти з урахуванням гендерної приналежності, яке було проведено впродовж 2021-2022 р. на кафедрі психології Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», вибірку дослідження склали 80 здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, із них 47 респондентів жіночої статі та 33 респонденти чоловічої статі, віковий склад вибірки становив 19-22 роки. Діагностичний інструментарій містить: статеворольовий опитувальник (BSRI) С. Бема; тест-опитувальник САТ (модифікований варіант опитувальника особистісних орієнтацій Е. Шострома); методика «Хто Я?» М. Куна і Т. Макпартленда (у модифікації Т.В. Румянцевой); Тест сенсо-життєвих орієнтацій (в адаптації К. Муздибаєва). У результаті чого було отримано ряд висновків, так, здобувачки вищої освіти у повній мірі осмислюють своє життя, своє минуле, сьогоднішнє та майбутнє, вони цілеспрямовані, з чітким розумінням майбутньої мети, в юнаків немає чітко окресленої мети, вони не готові брати особисту відповідальність за реалізацію своїх планів, а також не вірять у можливість контролювати події свого життя. Також дівчата вважають своє життя більш осмислене, вони схильні планувати своє майбутнє. У хлопців спостерігається низька свідомість життя, вони не в достатній мірі сподіваються на себе, чекають на підтримку лідера, у них недостатньо сформовані уявлення про сенс життя, також вони оцінюють своє життя як цікаве, але при цьому не зовсім довіряють дружбі. Дівчата, у порівнянні з хлопцями, схильні сприймати природу людини загалом як позитивну («люди загалом добрі»), більш сензитивні до своїх внутрішніх станів, точніше розуміють власні почуття та потреби.

Ключові слова: гендер, гендерні стереотипи, самоактуалізація, сенс життя, прагнення, здобувачі вищої освіти, самореалізація.

Формули: 0, **рис.:** 1, **табл.:** 2, **бібл.:** 10

Abstract. The article presents the results of an empirical study of the psychological characteristics of self-actualisation of higher education students' personality, taking into account gender, which was conducted in 2021-2022 at the Department of Psychology of the State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University», the study sample consisted of 80 first (bachelor's) level higher education students, including 47 female and 33 male respondents, the age of the sample was 19-22 years. The diagnostic toolkit included: S. Bem's sex-role questionnaire (BSRI); CAT test questionnaire (a modified version of E. Shostrom's personality orientation questionnaire); the Who Am I? by M. Kuhn and T. McPartland (modified by T.V. Rumyantseva); Test of Sense-Life Orientations (adapted by K. Muzdybaev). As a result, a number of conclusions were drawn, for example, female higher education students fully comprehend their lives, their past, present and future, they are purposeful, with a clear understanding of the future goal, while young men do not have a clearly defined goal, they are not ready to take personal responsibility for the implementation of their plans, and do not believe in the possibility of controlling the events of their lives. Girls also consider their lives to be more meaningful and tend to plan their future. The female sample is able to manage their lives and build their lives at their own discretion, with material independence as their main goal. Girls, in comparison to boys, tend to perceive human nature as generally

positive («people are generally good»), are more sensitive to their internal states, and understand their own feelings and needs more accurately.

Keywords: gender, gender stereotypes, self-actualisation, meaning of life, aspirations, higher education students, self-realisation.

Formulas: 0, **fig.:** 1, **tabl 2:** 0, **bibl.:** 10

Постановка проблеми. Сучасне суспільство дедалі більше вимагає від людини розкриття свого творчого та сутнісного потенціалу. Як стверджував А. Маслоу, досягнення самоактуалізації можливе у будь-якому виді діяльності, навіть у веденні домашнього господарства. Якщо говорити про самоактуалізацію в юнацькому віці, то на першому місці знаходиться саме професійна самоактуалізація (Maslow, 1969). Раніше існували чіткі соціальні уявлення про самоактуалізацію чоловіків і жінок, пов'язані з наявністю соціальних стереотипів, жорсткий поділ професій за ознакою статі, зараз ці рамки стираються.

Особливістю сучасного часу є те, що для жінок та чоловіків декларуються рівні можливості у виборі професії, побудові кар'єри. Більше того, зміни традиційних стереотипів мужності та жіночності теж змінюється, і можна навіть спостерігати, як у певних професіях збільшується кількість чоловіків з фемінізованими рисами особистості, в той час як жінки стають більш маскулінізованими, обстоюючи свої права або обіймаючи певні керівні посади поряд з чоловіками. Професійна самоактуалізація здобувачів вищої освіти можлива шляхом створення рівних можливостей для самоактуалізації (не в плані рівного соціального навантаження) шляхом гармонізації соціальних ролей дівчат і хлопців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням гендеру займалася низка вчених, серед яких такі дослідники як Є. Ільїн (соціальна природа гендеру), Ш. Берн (підпорядкування гендерним нормам), Є. Ніколаєва (психофізіологічна детермінація гендерних відмінностей), С. Бем (теорія гендерних схем). Гендерним характеристикам самоактуалізації також приділяється значна увага (М. Гасюк, Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравець). Дослідженнями прагнення до

розкриття своїх внутрішніх потенційних можливостей займалися також сучасні українські дослідники, О. Яремчук (самоактуалізація, саморозвиток), С. Максименко (самоздійснення). Деякі аспекти професійної самореалізації та самоактуалізації досліджували Т. Вівчарик, В. Гупаловська, В. Кутішенко, О. Мірошніченко); проблема самоактуалізації в навчальній і навчально-професійній діяльності знаходить своє вирішення в роботах О. Городілової, І. Єгоричевої, Л. Кобильнік, Є. Лопатіна, Н. Петрової, І. Туркової, І. Саділова, Т. Соломки, Л. Цурикової, Є. Яценко.

Формулювання цілей статті.

Метою статті є опис результатів емпіричного дослідження самоактуалізації осіб юнацького віку які є здобувачами вищої освіти. Для реалізації вказаної мети застосовувались комплекс емпіричних методів психологічного дослідження, зокрема опитування, анкетування, кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує припущення, що самоактуалізація особистості – це складна психологічна характеристика, яка містить інструментально-стильові та мотиваційно-чуттєві характеристики, що забезпечують ефективність самовираження в різних сферах життєдіяльності. Особливості вираження та структурної організації самоактуалізації у хлопців та дівчат зумовлені виразністю та домінуванням індивідуальних особливостей цієї характеристики, а також сформованістю гендерних ролей та стереотипів (Безверхий, О. С., & Грабішук, 2017; Piletska, Vocheliuk, Panov, Yaremchuk, & Borysiuk, 2019). Щоб підтвердити або спростувати вищезокреслену тезу впродовж 2021-2022 р. було проведено емпіричне вивчення самоактуалізованості здобувачів вищої освіти. Для цього було використано ряд

методик психодіагностичного дослідження особистості – статеворольовий опитувальник (BSRI) С. Бема (Bem, 1193); тест-опитувальник САТ (модифікований варіант опитувальника особистісних орієнтацій Е. Шострома) (Колесніченко, 2020); методика «Хто Я?» М. Куна і Т. Макпартленда (у модифікації Т.В. Румянцевої) (Kuhn & McPartland, 1954); Тест сенсо-життєвих орієнтацій (в адаптації К. Муздибаєва) (Колесніченко, 2020).

Базою дослідження став ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», загальна кількість респондентів – 80 здобувачів, які навчаються на 2 і 3 курсах за ОПІ 053 «Психологія» та 231 «Соціальна педагогіка. Соціальна робота. Практична психологія», 47 респондентів жіночої статі та 33 респонденти чоловічої статі. Віковий склад вибірки: 19-22 роки.

Результати статеворольового опитувальника (BSRI) С. Бема опишемо далі.

Таблиця 1. Визначення у групах респондентів вираженості андрогінності, маскулінності та фемінінності

Гендерна ідентичність	Юнаки	Дівчата
	Виразність	
Маскулінна	29 (87,9%)	4 (8,5%)
Андрогінна з тенденцією до маскулінності	3 (9,1%)	1 (2%)
Андрогінна	1 (3%)	6 (12,8%)
Андрогінна з тенденцією до фемінінності	0	3 (6,4%)
Фемінінна	0	33 (70,2%)
Недиференційована	0	0

Джерело: побудовано авторами на основі результатів власного емпіричного дослідження

Згідно з отриманими даними, виявлено традиційний тип гендерної ідентичності, який характеризує високі показники маскулінності у респондентів чоловічої статі та високі показники фемінінності у респондентів жіночої статі. Також відзначимо, що недиференційованого типу гендерної ідентичності також не виявлено, у всіх респондентів є сформоване уявлення про свою гендерну стать. Так, більшість респондентів (87,9%) чоловічої статі демонструють маскулінний тип гендерної ідентичності, 70,2% представниць жіночої статі – фемінінний тип гендерної ідентичності. Лише 8,5% дівчат

демонструють маскулінний, це характеризується зовнішнім проявом фемінінних патернів поведінки, а внутрішньо – емоційною незадоволеністю власною біологічною статтю, статеворольовою конфліктністю, відсутністю узгодженості гендерної ідентичності.

Оскільки одним із найважливіших завдань дослідження було вивчення особливостей самоактуалізації, то ключовою методикою став тест-опитувальник САТ (модифікований варіант опитувальника особистісних орієнтацій Е. Шострома).

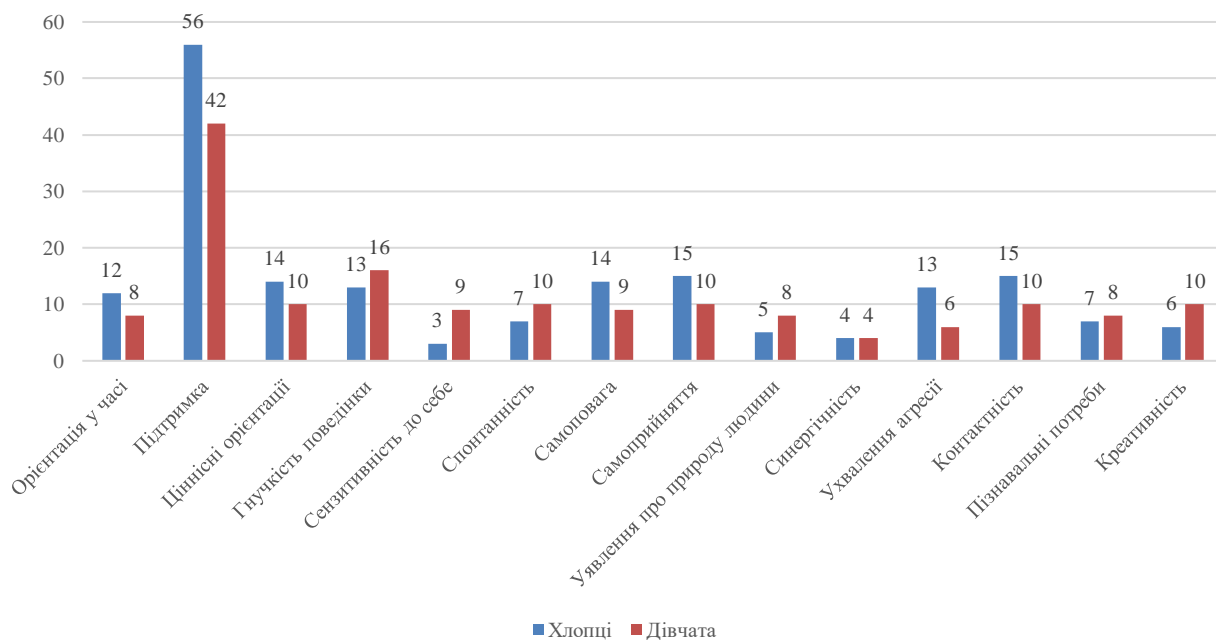

Рис. 1. Самоактуалізація респондентів

Джерело: побудовано авторами на основі результатів власного емпіричного дослідження

Далі ми розглянемо результати дослідження за методикою «Хто Я?» М.

Куна і Т. Макпартленда (у модифікації Т. В. Румянцевої).

Таблиця 2. Змістовні характеристики за методикою «Хто Я?»

Змінні	Хлопці		Дівчата	
	Мінімальна кількість характеристик (від 1 до 3)	Максимальна кількість характеристик (від 9 до 14)	Мінімальна кількість характеристик (від 1 до 3)	Максимальна кількість характеристик (від 9 до 14)
Позитивні характеристики	9,1%	84,8%	8,5%	76,6%
Негативні характеристики	15,2%	21,2%	0%	8,5%
Амбівалентний образ «Я»	9%	0%	6,3%	0%
Самоідентифікація	12,1%	0%	14,9%	0%
Рефлексивність	18,2%	72,7%	19,1%	59,6%
Соціальна ідентичність	24,2%	30,3%	38,3%	29,8%
Особистісна ідентичність	36,4%	54,5%	34%	25,5%
Соціальні ролі	12,1%	0%	12,8%	0%
Професійні ролі	42,4%	3%	61,9%	0%
Сімейні ролі	81,2%	0%	83%	0%

Джерело: побудовано авторами на основі результатів власного емпіричного дослідження

Здобувачі вищої освіти обох статей характеризуються високим рівнем самопрезентації. Це свідчить про те, що респонденти готові аналізувати, оцінювати себе з різних сторін, мають рефлексивні здібності. Однак виявлений високий рівень самопрезентації сам по собі ще не дозволяє зробити висновок про глибину та зрілість рефлексивної позиції респондентів. Тільки співвідношення формальних і

індивідуалізованих характеристик, сенсова наповненість дозволяють заявити про вміння особистості об'єктивно оцінити себе, не ховатися за шаблонні соціальні ролі.

Сенсо-життєві орієнтації здобувачів вищої освіти визначалися за допомогою тесту сенсо-життєвих орієнтацій (в адаптації К. Муздибаєва).

Таблиця 3. Сенсо-життєві орієнтації респондентів

Шкала	Середні значення	
	Хлопці	Дівчата
Мета в житті	30,2	23,1
Процес життя	30,7	29,4
Результативність життя	25,4	26,6
Локус контролю – Я	31,6	20,1
Локус контролю – життя	31,2	31,4
Загальний показник	106,4	102,4

Джерело: побудовано авторами на основі результатів власного емпіричного дослідження

Як бачимо в таблиці 3, загальний показник СЖО юнаків становить 102,4 бали (при середньому значенні 103,1 б.). Середнє значення загального показника свідомості життя дівчат значно вище і становить – 106,4 б. при середньому по нормативним значенням – 95,8 б. Це свідчить про те, що дівчата більші ступеня осмислюють життя, своє минуле, сьогодення та майбутнє, тому що у них цей показник значно вище середнього, на відміну юнаків. Результати за показниками тесту СЖО розподілилися так: середні показники за шкалою «Цілі в житті» у дівчат вище (30,2), ніж у юнаків (23,1), що свідчить про цілеспрямованість дівчат та про наявність їх цілей на майбутнє. Середні значення за шкалою «Процес життя» відповідають нормі і в юнаків (29,4), і в дівчат (30,7), тобто молоді оцінюють своє життя як цікаву, емоційно насичену та наповнену змістом у роки студентства.

Висновки. Результати емпіричного дослідження дозволяють нам впевнено говорити, що здобувачки вищої освіти у більшій мірі осмислюють своє життя, своє минуле, сьогодення та майбутнє, на відміну від здобувачів вищої освіти. Дівчата цілеспрямовані, з яким розумінням

майбутньої мети, в юнаків немає чітко окресленої мети, вони не готові брати особисту відповідальність за реалізацію своїх планів, а також вони не вірять у можливість контролювати події свого життя.

У хлопців спостерігається низька свідомість життя, вони не в достатній мірі сподіваються на себе, чекають на підтримку лідера, у них недостатньо сформовані уявлення про сенс життя, також вони оцінюють своє життя як цікаве, але при цьому не зовсім довіряють дружбі. Жіноча вибірка здатна керувати своїм життям та бкдувати своє життя на власний розсуд, при цьому головною метою вбачають матеріальну незалежність. Хлопці більшою мірою, ніж жінки, схильні приймати свій гнів і агресію як нормальні прояви людської природи, які не відкидають їх як щось неприродне, це дає їм можливість краще контролювати власну агресивну поведінку. Також вони більшою мірою контактні, в порівнянні з дівчатами. Подальші наукові пошуки будуть присвячені визначенню показників самоактуалізації осіб зрілого віку, які здобувають вищу освіту.

Література:

1. Безверхий, О. С., & Грабішук, С. В. (2017). Моделі самоактуалізації в сучасній психології. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки* : збірник наукових праць, 1 (17), 56-62.
2. Bem, S. L. (1993). The lenses of gender: transforming the debate on sexual inequality. *London: Yale University Press*, 2-5
3. Erikson, E. H. (1982). *The life cycle completed*. New York: Norton. 422 p.
4. Kuhn, M., & McPartland, T. (1954). An empirical investigation of self-attitudes. *American Sociological Review*, 19, 1, 68–76.
5. Колесніченко, О. С. (2020). Прикладна психодіагностика в Національній гвардії України: метод. посіб. Харків : НАНГУ. 388 с.
6. Maslow, A. H. (1969). A theory of metamotivation: The biological rooting of the value-life. *Readings in Humanistic Psychology*, 1, 153–199.
7. Piletska, L., Bocheliuk, V., Panov, N., Yaremchuk, V., & Borysiuk, A. (2019). Authority as a factor of formation of a leader's personality and life position. *ASIA LIFE SCIENCES Supplement*, 21(1), 445–461.
8. Popovych, I., Halian, O., Geiko, Ie., Zaverukha, O., Splytska, L., Bokhonkova, Yu., & Fedyk, O. (2020). Research on the Correlation between Subjective

Control and the Indexes of Study Progress of Bachelors of the Faculty of Physical Education and Sport. *Revista Inclusiones*, 7(Especial), 497–511.

9. Шрам, Л. (2006). Рівні можливості. *Антологія феміністичної філософії*. К.: Основи, 664–676.

10. Yaremko, R., Vavryniv, O., Tsiupryk, A., Pereyghina, L., Koval, I. (2022). Research of content parameters of the professional self-realization of future fire safety specialists. *Amazonia Investiga*, 11 (53), 288–297. URL:

<https://doi.org/10.34069/AI/2022.53.05.28>